

Torben Kragh Grodal:

KLASSESTRUKTUR OG HISTORIESYN I NOGLE PONTOPPIDANTEXTER

Analysen vil tage sit udgangspunkt i en analyse af klassestrukturen i "Lykke-Per", hvorefter andre Pontoppidanexter vil blive inddraget som exemplifikation, udvidelse og afgrænsning af resultaterne af "Lykke-Per"-analysen og som udgangspunkter for en skitsering af Pontoppidans historiesyn.

Klassestruktur i "Lykke-Per" En af de styrende problemstillinger i "L-P" er de ændringer der sker i klassestrukturen ved industrialiseringens gennembrud i Danmark i slutningen af det 19. årh., og de konflikter disse ændringer medfører. Ændringer i markedsforholdene for landbrugsprodukter, kombineret med kraftig kapitalakkumulation og hurtige teknologiske ændringer i nabolandene, specielt i Tyskland, tvang Danmark til en kraftig ændring af produktionsforholdene, med de deraf følgende hurtige ændringer i den sociale struktur. Industrialiseringen i Tyskland medførte opkomsten af den storkapital, hvis kapitalstyrke yderligere blev forøget ved krigsskadeerstatninger fra Frankrig. En del af denne kapital strømmede ind i Danmark og var med til at danne grundlaget for dansk industriel storkapitalisme. Ved industrialiseringen forsynes Danmark med et industriarbejderproletariat.

Foruden en industrialisering efter internationalt mønster medfører et fald i de internationale kornpriser imidlertid en specifik dansk ændring af produktionsforholdene. Gårdejerklassen omlægger produktionen fra arbejdskraft-og-kapitalekstensiv komproduktion til arbejdskraft-og-kapitalintensiv animalsk produktion. Arbejdskraften til denne produktion leveres hovedsageligt af husmændene og disses børn, og derved fremkommer der et relativt besiddelsesløst landarbejder- og medhjælperproletariat. Modsætningen mellem gårdejerklassen og husmands-og-landarbejder-medhjælperklassen skærpes.

I "L-P" opfattes denne ændring af samfundet, der accelereres af "fremmed" ideologi-teknologi-og kapitalindstrømning, som en "fremmedgørelse". På det 'symbolske' plan fremtræder denne "fremmedhed" blandt andet ved at de etnisk og kulturelt 'fremmede', jøderne, indtager en langt mere fremtrædende rolle indenfor "L-P"'s kapitalistklasse, end den de indtager i den historiske virkelighed.

Samfundet opfattes i "L-P" som bestående af tre hovedgrupperinger:

V-klasser: Vigende klasser:

- a. Godsejerklassen
- b. Embeds 'adelen' (præster og jurister etc.)
- c. Den 'gamle' handelsstand (provinskobmænd)

S-klasser: Stigende klasser:

- a. Industri-og-kapitalistklassen
- b. Teknokratiet (ingeniører, evt. journalister)
- c. Gårdejerne

P-klasser: Proletariatet:

- a. Byarbejdere
- b. Husmænd og landarbejdere

At V-klasserne virkeligt var vigende klasser fremstod først klart henimod århundredskiftet og systemskiftet. Under provisorietidens velmagtsdage i 70-erne og 80-erne forekom enevældens magtstrukturer stadig at være magtens indehaver. I Pontoppidans første novellesamlinger spiller modstanden mod Højre, V-klassernes politiske organ, en væsentlig rolle. Men så snart Pontoppidan erkender at det gamle Højre er ved at miste magten, ændres og svækkes hans modstand mod højrekræfterne mærkbart. I 80-erne forarges han over den manglende modstand mod Estrup. Da der inden for landets grænser derimod virkelig skete en konfrontation mellem besiddende og besiddelsesløse, fx. under lockouten i 1899 afsatte dette sig intet spor i forfatterskabet. Så længe problematikken var 'politisk', dvs. et spørgsmål om ideer og anskuelser og modstand mod autoritet var Pontoppidan aktivt engageret. Da de 'politiske' konflikter i slutningen af århundredet afslørede sig som et symptom på mere fundamentale ændringer i produktions- og ejendomsforhold, ændres den politiske interesse til i højere grad at blive en 'livsanskuelsesdebatinteresse'.

Erkendelsen af gårdejerne som tilhørende S-klasserne præciseres i tiden omkring udgivelsen af "L-P". Medens gårdejerne under provisorietiden i deres kamp mod godsejerklassen syntes at være på de besiddelsesløses side, og f.eks. viste en vis solidaritet med byarbejderne (I 1885 under smedelockouten sendte venstrebonderne "mad til hovedstaden, og de lockoutedes børn blev inviteret på ferieophold" (Politikens Danmarks-historie bd. 12, s. 223)), var deres faktiske interesser på arbejdskøernes side. Udviklingen omkring systemskiftet i 1901 blev den officielle erkendelse af venstrebonderne som en klasse, hvis sande interesser var på de besiddendes side.

Erkendelsen af gårdejerne som en i forhold til godsejerne besiddelsesløs, men i forhold til landarbejderne besiddende og udbytende klasse spiller en væsentlig rolle i Pontoppidans tidlige noveller og romaner. I "Det

forjættede Land" er Emanuel Hansteds udgangspunkt troen på gårdejer-klassens og dens ideologis (grundtvigianismen) 'idealistiske' karakter. Men Emanuel "erkender" at grundtvigianerne er 'materialister' og potentielle allierede for højrekræfterne. Opgøret med S-klassen er således mere central end opgøret med V-klasserne, skønt udgangspunktet er opgøret med V-klasserne (miljøet).

Også "Lykke-Per" er en roman der starter som et opgør med V-klasserne, og ender med at lægge hovedvægten på opgøret med S-klasserne. Lykke-Per er ved fødsel forbundet med V-klasserne, faderen tilhører V-klassernes embedsadel, og bliver især på det sidste en økonomisk set stagnerende købstads "ideolog" (jfr. "L-P" I, 29). Ideologien går ud på "forsagelse af det verdslige".

Per fornægter faderen, hans ideologi og hans kaste, og forsøger at blive integreret i de stigende klasser. Først forsøger han en teknokratkarriere, han studerer til ingeniør. Men han erkender efterhånden teknokraternes totale afhængighed af kapitalistklassen. Han påtænker derfor at blive medlem af kapitalistklassen ved et ægteskab med en repræsentant for denne, Jakobe.

At Per ikke indgår ægteskab med Jakobe gives der mange årsagsforklaringer på i romanen, men nogle af de vigtigste kan opsummeres i fire punkter:

1. legemlig sygdom og fysisk/psykisk 'magtesløshed'.
2. ubehag ved det sensuelt-sexuelle.
3. modvilje mod kapitalistklassen.
4. moderens død.

Den sidste begrundelse, konfrontationen med moderens død behandler vi først. På s. II, 107 beskrives hvordan Per ser indskibningen af moderens kiste i Københavns havn, hvorunder kisten på et tidspunkt hang i "luften som en *Vareballe*. . .". Dette skal ses i modsætning til at skibet med liget ved ankomsten til den jyske fjord glider ind mellem "blomstervrimlende Enge" (II, 117). Hele indskibningsscenen har sammenhæng med industriel profanation og tingsliggørelse af legemligheden, kranens reduktion af moderens legeme til *vareballe*. Overfor dette står naturens sakralisering af legemligheden, naturens blomstersmykning af moderens "Sarkofag". Dvs.

Kbh.-kulturen	≈	profanation, tingsliggørelse af legemligheden
provins-naturen		sakralisering, spiritualisering af legemligheden

1. og 3. begrundelse: I forbindelse med sygdommen, under lægebesøg, læser Per Sokrates' dødstale, hvoraf dele citeres med samtykken, bl.a.: ". . . Penges Erhverv er Aarsag til al Ufred i Verden; men Penge behøver vi kun for Legemets Skyld, idet vi skal pleje det." Det at Per lader sig

beherske af legemlig sygdom er altså parallelt med at han vil lade sig beherske af kapitalbegær. Begge dele er udtryk for en afkræftende "materialisme".

Endeligt er modviljen mod sensualiteten også udtryk for negation af det kødeligt-materielle.

Afvisningen af integration i kapitalistklassen har således form af en generel afvisning af tilværelsens materielle aspekter; kritikken af kapitalistklassens sociale praxis kobles sammen med en kritik af en sexuel praxis og en kritik af en manglende accept af legemlighedens 'negative' aspekt, smerte og død. Over for varesamfundets sensualisme står en spiritualistisk smerte- og dødsdyrkelse. Derved er den sociale problematik blevet transponeret til en eksistentiel-filosofisk problematik, fra at være en diskussion af menneskets kultur er det blevet en diskussion af menneskets natur, og dermed er den sociale problematik fortrængt til en perifer position.

Ved Pers afvisning af 'materialismen' og begyndende lydhørhed overfor 'spiritualismen', har han på afgørende punkter nærmet sig V-klassernes ideologi², men han prøver alligevel en sidste gang at blive integreret i en S-klasse ved at gifte sig med datteren af en gårdejerideolog, grundtvigianeren pastor Blomberg, der et sted omtales som "grosserereren". Han slår sig ned i en 'moderne' stationsby, Rimalt (modsat barndommens købstad). (Situationen gores dog tvetydig ved Pers tætte kontakt med godsejerfamilien Prangen, hvor Jægermester Prangen er bærer af det "syge" tema, i form af både en sociale og en sexuel frustration.). Opholdet i Rimalt er altså ikke en tilbagevenden til barndommens præindustrielle købstadsliv.

Til sidst afviser Per også Rimaltlivet og Blombergs grundtvigianisme. Denne afvisning er parallel med Pers indsigt i gårdejernes afhængighedsforhold til kapitalistklassen. Deres tilsyneladende velstand skyldes gældsstiftelse, og dette i sidste instans til tyskerne cf. II, 141. Per erkender således gennem romanen at der kun er én virkelig stigende klasse, nemlig kapitalistklassen, medens teknokratiet og gårdejerne må "forskrive" sig til denne for at opnå en tilsyneladende magt og velstand.

Per foretager således tre forsøg på integration i de stigende klasser, men negerer i sidste instans deres værdisystem. Man kunne tænke sig at dette enten førte til en følelse af solidaritet med de vigende klasser eller førte til en solidaritet med de stigende klassers explicitte modstander: proletariatet. Han gør imidlertid ingen af delene, men negerer hele det sociale system og bliver individualist og eneboer, og vælger således det sociale vacuum.

Lykke-Pers forhold til de stigende og vigende klasser overføres til bipersoner, hvorved denne problematik fortrænges. Lykke-Pers sociale tvetydighed viser sig især i den dobbelthed hvormed forholdet til den sociale virkelighed overføres. Jakobe overtager den ene side, relationerne til proletariatet. Inger overtager den anden side, idet Per så at sige overgiver

hende til *godsejeren* Brück. Herved fremstår parallellismen mellem fremmedheden overfor den sociale virkelighed og fremmedheden overfor den seksuelle virkelighed, det andet køn, tydeligt.

I "Lykke-Per" står Pontoppidan således ved en skillevej hvor tre muligheder holdes åbne. 1. solidaritet med proletariatet. 2. solidaritet med den vigende klasse. 3. samfundsnegerende individualisme. Den sidste holdning er den dominerende, men ikke den eneste.

Pontoppidan "arvede" fra sit miljø (den vigende præstekaste) en latent modvilje mod de stigende klasser. I begyndelsen af forfatterskabet udtrykkes denne modvilje imidlertid ud fra solidaritet med landproletariatet. I "Lykke-Per" er det sidste gang forholdet til proletariatet spiller en virkelig central rolle, og det endda kun for Jakobe. I den næste store roman, "De dødes Rige", er hovedpersonen en repræsentant for de vigende klasser, en godsejer, Torben Dihmer. Hans sociale engagement er især beskrevet som "fortid", som noget overstået, hvorimod hans kritik af de stigende klasser er central. Dermed har Pontoppidan fra modvilje mod gejstlig "adel", via solidaritet med proletariatet, vendt sig til solidaritet med profan adel, og sympati med visse aspekter af en religiøs praxis (Mads Vestrup). Men til forskel fra en Johannes Sidenius, for hvem kodets spægelse betød spægelsen af 'de andres kod', er kodets spægelse for Dihmer og Vestrup primært et personligt problem.

Den biologisering der var latent tilstede i "Lykke-Per" træder i "De dødes Rige" frem i forgrunden. Samfundets 'sygdom' (den vigende samfundsformations magt- og værdisammenbrud) repræsenteres ved Torben Dihmers biologiske sygdom, hormonmangel. Afvisningen af integration i det industrielt-kapitalistiske samfund tager form af en afvisning af "livet" p.g.r.a. problemer med det seksuelle, og denne afvisning af "livet" tager yderligere form af en selvkastraktion: Dihmer nægter at tage hormonpræparater, syntetiske hormoner.

Ligesom i "Lykke-Per" sker der i "De dødes Rige" en erkendelse af et skel mellem en stigende samfundsklasse og en vigende samfundsklasse. Ligeledes øves der en kritik af den stigende classes praxis, og der tages – til en vis grad – afstand fra den vigende classes praxis. Men derefter sker der via biologiseringen en positiv vurdering af selve "nederlaget", "det sygelige", "det anakronistiske", "døden". Hofjægmester Prangen fra "Lykke-Per" tvedeles i De dødes Rige i to personer: Jægmester Hagen, der bærer standens økonomiske nederlag til kapitalistklassen, og Godsejer Torben Dihmer, der overtager Prangens herregård (Kærsholm=Favsholm) og den besynderlige sygdom. Jægmester Hagens latterlighed ligger i hans forsøg på integration i S-klasserne, økonomisk ved ægteskab med grosserer Søholms datter, ideologisk ved hans politiker- og teknokrattilbøjeligheder (kartoffel eksperimenter). Hans sociale utilstrækkelighed exemplificeres ved hans seksuelle utilstrækkelighed overfor grossererens datter.

Mens Lykke-Per blev stående ved en fornægtelse af samfundet og en opvurdering af lidelse og død, antyder Torben Dihmer muligheden af en alternativ social orden, ved siden af den også af ham positivt vurderede individualisme og dødsdyrkelse. Dette alternativ er en restauration af en i uhyre vage træk skitseret feudalisme i 'hedensk' regi. Han arrangerer "lidt gammeldags Fastelavns-Lystighed" og "en Midsommerfest" som alternativ til fagforeningsmøder, og efter hans død bliver "Riddersalen, der var genopført i sin tidligere Skonhed . . . Gildesal for alle Godsets Beboere". Sammenholdt med Dihmers samtale med Bjørn Hamre 447 ff., hvor han tager afstand fra reformarbejde, ses et latent ønske om retablering af en historisk tidligere social orden, jfr. også Torben Dihmers (Pontoppidans?) forsigtige: "Den mærkelige Mand (Vestrup, TKG) hører jo en svunden Tid til og taler et middelalderligt Sprog; men – det forstår jeg nu – den inderste Mening af hans Ord har *evigvarende* Gyldighed." (450). At denne middelalderdrom (og det romantiske tilbage-til-naturen par, Kjeld og Grethe), der ved siden af dødsdyrkelsen repræsenterer de positivt vurderede værdier er uhyre vagt skitseret er vel forståeligt; en så reaktionær social vision ville konkretiseret afsløre sin egen anakronisme og vel ikke løse den til den sociale konflikt korrelerede seksuelle traumatik). Så slutfacit bliver som i "Lykke-Per", en positiv vurdering af lidelse-død i dominans over det i forhold til "Lykke-Per" nye: en hedensk-middelalderlig livsudfoldelse.

At det er en godsejer, en repræsentant for en vigende klasse der fremkomme med denne krypto-feudale individualismeideologi, sætter individualismen i den sidste større roman, "Mands Himmerig", i relief. Hovedpersonen i denne, Niels Thorsen, tager på den ene side skarpt afstand fra arbejderbevægelsen og det liberale borgerskab. På den anden side har Thorsen ingen sympati for de konservative kredse og for storfinans. Positivt beskrevet er en slags individualistisk kampideologi og dertil hørende nationalisme, forstået som et ønske om en 'mobilisering' og en 'lutring' af folket. Som baggrund for dette har Thorsen og hans valkyrie Ragna Nordby en Wagnerlignende nordisk-germansk mytologi med elementer som kamp-lidelse-lutring.

Denne udvikling er en logisk følge af den historiske udvikling. Mands Himmerig blev skrevet i 1927, og på dette tidspunkt er polariseringen mellem på den ene side kapitalistklassen og på den anden side proletariatet vidt fremskreden. De vigende classes småborgerskab kan ikke identificere sig mod nogen af de to grupperinger, og føler sig truet af begge. Overalt i Europa ser man derfor i tyverne og tredverne den vigende classes småborgerskab fremsætte ønsker om en ophævelse af klassemodsigtninger ved en totaliserende nationalisme.

Thorsens handlen er imidlertid nytteløs, og i en af de sidste fortællinger, "Rejsen gennem Livet" forsones hovedpersonen med forfaldet.

Fortællingen er både en af de mest 'forklarede' Pontoppidanexter og en af de tekster hvor der sker den tætteste identifikation med den vigende klasse. Hovedpersonen, "Kong Anders" er købmand og konsul i en provinsby (: Randers), og har i begyndelsen af livet en angst for døden. Men efterhånden som hans familie dør og hans forretning går tilbage (han får somme tider besøg af "de unge Forretningsfolk med amerikanske Hornbriller, der nu førte an i Byen. . ." (NS, III, 312), forsoner han sig mere og mere med døden: "Fortid og Fremtid smeltede ogsaa for ham sammen til frydefulde Øjeblikke, hvor Livets og Dødens Grænser udslettedes, Jord og Himmel blev til ét". Livet er en fuglekongeskydning, menneskene er skydebrødre "med *Papegoje*-Emblemet i en grøn Roset paa Frakkeopslaget." Overfor livets falske papegojetale står den tidløse indre skuen i alderdommens og dødens skygge. "Kong Anders" dør siddende på "Den gamle Svaalegang" skuende ud mod "Gaardspladsen og de omgivende store Pakhuse, *aarhundredgamle* Bindingsværks-Bygninger paa fire-fem Stokværk. . ." mens han tænker på de storke som for fjordreguleringen boede på bygningerne. Teknikken har åbenbart fordrevet storken, livets og fødsels fugl, tilbage er døden og erindringen. V-klassernes *historiske* nederlag er sammenkoblet med enkeltindividets biologisk-mytiske dødsønske og dødsaccept. Hermed er historien endegyldigt blevet mystificeret og gjort til redskab for det mytisk-absolutte.

Historiesyn En explicit fremlæggelse af et historiesyn forefindes i Kærsholmsbeskrivelsen i "Lykke-Per", II, 117 ff: en ufordærvet "naturlig" jæger- og vikingetid, der repræsenterer oprindelighed, destruktivitet og frihed, afløses af en kristen agerbrugskultur, der repræsenterer fremmedgørelse, 'frodighed' og ufrihed. Denne kultur er karakteriseret ved at den 'betvinger' 'naturen', fx. fælder skovene. Andre steder kan man læse om, hvordan denne kristne kultur 'betvinger' seksualnaturen. I denne henseende er industrikulturen en forlængelse af agerbrugskulturen; det gælder om at beherske naturen, bygge kanaler og dæmninger etc. Men den indeholder elementer af destruktivitet (jfr. II, 340), der gør den til et mulighedsfelt for (individuelle) forandringer.

Der er således manifesteret ét relativt historisk-materielt historiesyn, selv om ånden er drivkraften, spiller den materielle samfundsorganisation en væsentlig rolle. Dette historiesyn modereres imidlertid senere. Per kommer til en erkendelse af at ". . . Kristendommen var langt ældre end Kristus, i hvem den kun havde fundet sin Fuldkommengørelse, i hvert fald foreløbig; at han altsaa ikke kunne trøste sig med, at den vilde være bleven en rent forbigaende Fænomen, dersom ikke Stats- eller Fyrstestemt havde set sin Fordel ved at hjælpe den op paa Aandens Højsæde. Den syntes at have sine Rødder i selve den menneskelige Ugrund. . ." (II, 270). Der er sket en bevægelse bort fra en historiserende samfundsopfattelse til en

ahistorisk begrundelse af samfundsforholdene i den menneskelige natur. Samfundsfænomenernes historicitet forkastes dog ikke fuldstændigt, den historiske udvikling danner trods alt den ramme, indenfor hvilken menneskenaturen mere eller mindre kommer til udtryk. Den industrielle kapitalisme danner således et mulighedsfelt for 'frigørelse': "Uden den urmenneskelige Udfoldelsesdrift. . . naaer ingen til virkelig Frigørelse. Derfor priser jeg mig lykkelig, at jeg har levet i en Tid, der kaldte paa denne Drift." (II, 340).

Den "urmenneskelige Udfoldelsesdrift" er således det centrale, 'tiden' er en faktor der kan være fremmende eller hæmmende for det individuelle projekt, men de sande individuelle projekter har et individuelt mål, består i 'erkendelse' af jeg-ets 'natur'. Kodet og samfunds'kroppen' kan negativt, ved dets sygdom og forfald fremme 'erkendelsen', men har ikke nogen 'positiv' indflydelse på denne erkendelses indhold. Lykke-Pers sidste ytring om tilværelsen: ". . . Naturen, den rige, den vise og miskundelige, som veed Raad for alt, som gavmildt erstatter paa den ene Led, hvad vi har mistet paa den anden, . . ." (II, 341), er en yderligere indskrænkning af historiens betydning, idet historien og kulturen underkastes naturens forsikringsvirksomhed. Per erkender at 'tiden' (historien) har været en medvirkende faktor i hans 'frigørelse', og antyder således indirekte samfundsforholdenes betydning. Men da han i sine sidste år skal forklare sit livssyn, benytter han den historieløse legendes form. Legenden om herremanden fra Thy og hans to sønner beskriver hvordan denne søn udvikler sig til en 'sund' og succesrig herremand, men, må man forstå, mister eller mangler sjæl, hvorimod den anden forkrobles p.g.r.a. faderens hidsighed, men vinder ved denne legemlige forkrobning sjælens indre nydelser. Ved at Per således fortolker sig selv i lyset af 'den forkroblede dreng fra Thy' 's historie, afhistorificerer han sin selvforståelse. En herremands hidsighed eller samfundets fremmedgørende opbygning er lige gode til at fremkalde den sande erkendelse. Der er derfor ingen grund til at ændre samfundsforholdene, idet tiden, historien og kulturen i sidste instans både er redskab for og neutraliseres af evigheden og naturen.

Dermed ophører kulturen med at være virkelig. De to første romaner, "Det forjættede Land" og "Lykke-Per" er begge forankrede i 'virkeligheden' (den første mere end den sidste³), men i de to sidste romaner må Pontoppidan bruge mytologiske og religiøse beskrivelsesmodeller for at forstå tilværelsen. "De dodes Rige" 's samfund er et dødsrige og et skyggerige, et under-virkeligt sted. Mands Himmerig beskriver et ydre sted, samfundet, der er uvirkeligt-falskt, og et indre sted, mands vilje, der er over-virkeligt, er mands himmerig. Samfundet er underverdenens uvirkelighed, ånden og viljen er himmerigs overvirkelighed.

Den virkelighed der er forsvundet af Pontoppidans univers er historiens. Hvis samfundet er de dodes rige, et skyggerige, må det implicere at der

so-
de
ke
P
P
P

ikke mere kan ske ægte, historiske handlinger i samfundet. Historien må være hørt op, afgået ved døden. Dette er en 'logisk' konklusion ud fra en historieopfattelse, der opfatter historien som åndens og individualitetens historie. En gigantisk social-materiel forandring styret af produktivkræfternes og produktionsforholdenes logik og historie må derfor for en idealistisk individualist forekomme u-logisk og dermed uvirkelig.

Derfor må Pontoppidan skrive sine egne historier, sin egen *Historie*, en *fiktiv* historie, der kan fortrænge og tilintetgøre den *faktiske* historie og virkelighed. Et projekt der på Pontoppidans egne præmisser er domt til at mislykkes, fordi det indre, mands vision og mands vilje, profaneres ved at blive nedskrevet, udtrykt og trykt i en ydre uvirkelig verden. Pontoppidan forsøgte at bøde på dette ved en stadig omskrivning og forkortning af sine tekster, men måske var Pontoppidans ideal af en digter noget i retning af Ragna Nordby, der i en slags trance som "galdrende Troldkvinde" 'ser' vers efter vers: "Et Par Gange tænkte hun paa at tænde Lys og skrive dem ned. Men hun lod være. Nu havde hun det saa godt; var helt i sine Syners Vold". Det indre syns vellyst er helt befriet for det ydre arbejdes, den ydre nedskrifts ulyst og urenhed.

Ved at masseproducere tekster til fortrængning af produktionslivets virkelighed har Pontoppidan imidlertid underkastet sig modstanderens lov og logik. Pontoppidan yder det døende småborgerskabs bidrag til den industrielle kapitalismes bevidsthedsproduktion.

Torben Kragh Grodal,
februar 1971

Noter:

- 1) For en mere udførlig behandling af den social-sexuelle problematik, se Grodal: Pontoppidans seksualøkonomi, Poetik III, 4.
- 2) At disse klasser står for antimaterialisme, skyldes dels en goren dyd af nødvendighed, efterhånden som det materielle fundament forsvinder, dels at de som allerede forlængst etablerede klasser har kunnet fortrænge deres klasseideologis basis i produktionsforholdene. Disse produktionsforholds etiske og kulturelle produkter og værdier kan derved postuleres transcendent.
- 3) Jfr. Ejnar Thomsen: Dansk Litteratur efter 1870, s. 84: "Dog er det paafaldende, at Tidsbilledet, der i "Det forjættede Land" er ret paalideligt, i de senere Romaner bliver mere og mere digterisk frit opfattet.

Citerede udgaver:

- H. Pontoppidan: Lykke—Per 1—11 (4. udg.) Trane Kbh. 1967
 » » De Dødes Rige (5. udg.) Kbh. 1948
 » » Mands Himmerig (5. udg.) Kbh. 1961
 » » Noveller og Skitser, et udvalg. Kbh. 1950

Per Aage Brandt:

Ødipus i Memphis

Ingen nordisk digter har vist skildret regnen som Johannes V. Jensen

Harry Andersen

Det er vigtigere at bevare Menneskets Sundhed og Evne til Synd ved at indromme Nerver og Drifter det Mørke, de nu en Gang kræver, end det er at blomstre ud i Litteratur med golde Afsløringer

Johannes V. Jensen
(GOT. RENAISS.)

I stedet for at overlade den store ordgyder til sit avlende mørke, for kun *post festum*¹ at fejre afkommets herlighed, skal vi forsøge at give visse overvejelser over *sprogets og kønnets* mørke (Nerver og Drifter) en kort blomstring.

Vi kan begynde med at betragte nogle grundmotiver i græsk mytologi.² Apollon og Dionysos kan siges at være henholdsvis sprogets og kønnets guder; den mytiske solidaritet mellem *logos* og *fallos*, mellem apollinsk orden og dionysisk orgiasme, kan anskueliggøres gennem en strukturel skitse:

Skelner vi i almindelighed tre sfærer i myten, gudernes, menneskenes og naturens, kan vi beskrive en grundlæggende kommunikationsakse forbinde på den ene side menneskesfæren, på den anden side dels gudernes overnatur, dels dyrenes og tingenes natur; således finder *Apollons* orakeltjeneste i Delfi sted på den måde, at den jomfruelige præstinde Pythia nedefra (siddende over en klippespalte) modtager dunster fra jorden, mens hun ovenfra modtager gudens visdom; heraf producerer Pythia sprog. — *Dionysos'* orgier driver unge piger fra sans og samling, idet de i de vilde bjerge læskes af vidunderlige strømme (mælk, honning, vin) som vælder frem af jorden, mens de modtager gudens hallucinerende ånd; det er en frugtbarhedskult. Såvel Pythia som mænaderne gribes af *enthusiasmos*: besæthed. Endda dobbelt besæthed: de besættes af guden som på én gang overnatur og natur, modtager guden ovenfra og nedefra, fyldes på én gang af "logos" og af "fallos". Apollon og Dionysos forstod hinanden udmærket. De var ude i samme slags forehavende, ét som Zeus allerede havde dyrket længe, men i mindre raffineret form, ved f.eks. at ikke blot henrykke og besvange, men ligefrem bortføre Europa, idet han tog skikkelse af en tyr. Europas hen-rykkelse, bortførelse, *ek-stase*, var jo begyndelsen til den lange Ødipus-myte. — Jomfruens møde med gudsdyret